

MENKUL KIYMETLERİN DEĞERLEMESİ

Ebru ERBİLEN^(*) - Hülya ERGİN^(*)

- GİRİŞ

213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun 258'inci maddesinde; "Değerleme, vergi matrahlarının hesaplanmasıyla ilgili iktisadi kıymetlerin takdir ve tesbitidir." şeklinde tanımlanarak, 259 ve devam eden maddelerde her bir aktif ve pasif kıymetin nasıl değerlendirileceği belirlenmiştir.

Değerleme doğrudan vergi matrahlarının hesaplanmasıyla ilgili bir işlem olduğu için, Kanun'da değerlendirme ölçüleri ve hangi iktisadi kıymetin hangi ölçüyle değerlendirileceği açık olarak belirlenmiş olup, bu konuda mükelleflere inisiyatif kullanma ve tercihte bulunma hakkı tanınmamıştır.

Değerleme Ölçüleri

Değerleme ölçüleri VUK'un 261'inci maddesinde düzenlenmiş olup, bu değerlendirme ölçüleri;

- Maliyet bedeli, - İtibari değer,
- Borsa rayici, - Rayiç bedel,
- Tasarruf değeri, - Emsal bedeli ve emsal ücret,
- Mukayyet değer, - Vergi değeri, olarak sayılmıştır.

Ancak, anılan maddede belirtilenler dışında, VUK'un diğer maddeleri ve ilgili vergi kanunlarında tespit edilmiş olan ilave bazı değerlendirme ölçüleri de bulunmakta olup, bunlar aşağıdaki gibidir:

- Alış bedeli, - Ortalama emsal bedel,

- Alış emsal bedeli, - Tapu siciline kayıtlı bedel,
- Finansal kiralamalarda kira ödemelerinin bugünkü değeri,

Değerlemenin tanımını yaptıktan ve değerlendirme ölçülerinden bahsettikten sonra yazımızın konusunu oluşturan menkul kıymetlerin değerlendirilmesi takip eden bölümlerde ayrıntılı olarak anlatılacaktır.

2- MENKUL KIYMETLERİN ENVANTERİ

Menkul kıymetlerin dönem sonu fiili envanteri menkul kıymet portföyü sayılmak ya da menkul kıymet işletmenin portföyünde bulunmuyorsa ilgili işletmelerle mutabakat sağlanmak suretiyle yapılır ve kaydi envanterle uygunluğu kontrol edilir. Menkul kıymetlerde envanter fazlası pek olmaz. Noksanalık gösteren menkul kıymetlerden başkaları tarafından kullanılabilecek niteliktekiler, menkul kıymet hesabından çıkartılarak 197 no'lu Sayım ve Tesellüm Noksanları hesabına, noksanlılığın nedeni tespit edilene kadar geçici olarak aktarılır. Dönem sonu bilançosu bu şekilde çıkartılır.

3- MENKUL KIYMETLERİN DEĞERLEMESİ

3.1- Menkul Kıymetler

Menkul kıymetin tanımı, Vergi Usul Kanunu ya da diğer vergi kanunlarında yer almamış, sadece menkul kıymetlerin bir kısmı sayılmıştır. Menkul kıymetin tanımı Sermaye Piyasası Kanunu'nun 3/b. maddesinde şu şekilde tanımlanmıştır: "Ortaklık

^(*) Vergi Denetmen Yrd.

ya da alacaklılık sağlayan, belli bir meblağı temsil eden, yatırım aracı olarak kullanılan, dönemsel gelir getiren, misli nitelikte seri halinde çıkarılan, ibareleri aynı olan ve şartları Kurul'ca belirlenen kıymetli evraktır.”

Bu tanımından yola çıkarak bir kıymetli evrakin menkul kıymet niteliğine sahip olabilmesi için aşağıda-ki unsurları taşıması gerektiği sonucu çıkarılabilir;

- Ortaklık ve alacaklılık sağlamalı,
- Belli bir tutarı temsil etmeli,
- Yatırım aracı olarak kullanılmalı,
- Dönemsel gelir getirmeli,
- Misli nitelikte seri halinde çıkarılmalı,
- Aynı ibareleri taşımalı,

İşletmelerin edinim amaçlarına bağlı olarak menkul kıymetler bilançonun aktif tarafında ya dönen varlıklar ya da duran varlıklar bölümünde yer alırlar. Ancak değerlendirme açısından hangi bölümde yer aldığı özel bir önem taşımaz. Önemli olan menkul kıymetin taşıdığı nitelikler.

Buna göre uygulamada karşılaşılan menkul kıymet türlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- Hisse Senetleri ve Geçici İlmuhaberleri,
- Devlet Tahvilleri,
- Özel Sektör Tahvilleri,
- Hisse Senedi ve Tahvil Kuponları,
- Hazine Bonoları,
- Gelir Ortaklığı Senetleri,
- Toplu Konut İdaresi ve Kamu Ortaklığı İdaresince Çıkarılan Tahviller,
- Finansman Bonoları,
- Banka Bonoları,
- Banka Garantili Bonolar,
- Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler,
- Kar-Zarar Ortaklığı Belgeleri,

- Yatırım Fonu Katılma belgeleri,

Tek Düzen Muhasebe Sisteminde Yer Alan Menkul Kıymet Hesapları

110. Hisse Senetleri,

111. Özel Kesim Tahvil Senet Ve Bonoları; Özel Sektör Tahvilleri; banka bonoları ve banka garantili bonolar, varlığa dayalı menkul kıymetler, kar-zarar ortaklığı belgeleri ve yatırım fonu katılma belgeleri,

112. Kamu Kesimi Tahvil Senet ve Bonoları; devlet tahvilleri, devlet ve diğer kamu tüzel kişiliklerinin tahvil ve bonoları, hazine bonoları ve gelir ortaklığı senetleri,

118. Diğer Menkul Kıymetler,

240. Bağlı Menkul Kıymetler; iştirakler hesabında izlenemeyen ancak uzun vadede elde tutulması amaçlanan hisse senetleri ile hisse senetleri dışında kalan ve uzun vadeli amaçlarla ve yasal zorunluluklarla veya paraya dönüşme niteliği kaybaldığı için elde tutulan menkul kıymetler,

242. İştirakler; işletmenin, doğrudan veya dolaylı olarak diğer şirketlerin yönetimine ve ortaklık politikalarının belirlenmesine katılmak üzere edindiği hisse senetleri,

245. Bağlı Ortaklıklar; işletmenin doğrudan veya dolaylı olarak yüzde elli oranından fazla sermaye ya da oy hakkına veya en az bu oranda yönetimin çoğunluğunu seçme hakkına sahip olduğu iştiraklerin sermaye payını temsil eden hisse senetleri,

248. Diğer Mali Duran Varlıklar.

3.2- Menkul Kıymetlerin Değerlemesine İlişkin Yasal Düzenlemeler

VUK'un 279'uncu maddesi aşağıdaki gibidir:

“(4369 sayılı Kanunun 6'ncı maddesiyle değişen madde) Hisse senetleri ile fon portföyünün en az yüzde 51'i Türkiye'de kurulmuş bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşan yatırım fonu katılma belgeleri alış bedeliyle, bunlar dışında kalan her türlü menkul kıymet borsa rayici ile değerlendirilir. Borsa rayici yoksa veya borsa rayicinin muvazaalı bir şekilde

oluştugu anlaşılırsa değerlemeye esas bedel, menkul kıymetin alış bedeline vadesinde elde edilecek gelirin (kur farkları dahil) iktisap tarihinden değerleme gününe kadar geçen süreye isabet eden kısmının eklenmesi suretiyle hesaplanır. Ancak, borsa rayici bulunmayan, getirisi ihraç edenin kar ve zararına bağlı olarak doğan ve değerlendirme günü itibariyle hesaplanması mümkün olmayan menkul kıymetler, alış bedeli ile değerlendirilir"

Buna göre, iktisadi işletmelere dahil menkul kıymetlerin değerlemesine ilişkin olarak şu esaslar ön görülmüştür:

- İktisadi işletmelere dahil olan hisse senetleri alış bedeli ile değerlendirilecektir.

- İktisadi işletmelere dahil olan ve fon portföylerinin en az % 51'i Türkiye'de kurulmuş bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşan yatırım fonu katılma belgeleri alış bedeliyle değerlendirilecektir.

-Yukarıda yer alan menkul kıymetler dışında kalan her türlü menkul kıymetler borsa rayici ile değerlendirilecektir.

- Menkul kıymetin borsa rayici yoksa veya borsa rayicinin muvazaalı bir şekilde oluşturduğu anlaşılırsa değerlemeye esas bedel, menkul kıymetin alış bedeline vadesinde elde edilecek gelirin (kur farkları dahil) iktisap tarihinden değerlendirme gününe kadar geçen süreye isabet eden kısmının eklenmesi suretiyle hesaplanacaktır.

- Borsa rayici bulunmayan, getirisi ihraç edenin kar ve zararına bağlı olarak doğan ve değerlendirme günü itibariyle hesaplanması mümkün olmayan menkul kıymetler, alış bedeli ile değerlendirilecektir.

VUK'un 279'uncu maddesinde 4369 sayılı Kanun'la yapılan değişiklik sonucu iktisadi işletmelerin aktifine kayıtlı bulunan menkul kıymetlerin türüne göre üç ayrı değerlendirme ölçüsü ortaya çıkmıştır.

- **Alış Bedeli Ölçüsü:** VUK'da alış bedelinin tanımı yapılmamıştır. Ancak uygulamada alış bedelinin, bir iktisadi kıymetin iktisabı için satıcıya ödenen veya borçlanılan meblağ olduğu genel kabul görmüş bir tanımdır.

- **Borsa Rayici Ölçüsü:** Borsa rayici VUK'un 263'üncü maddesinde tanımlanmıştır. Buna göre borsa rayici, gerek menkul kıymetler ve kambyo borsasına, gerekse ticaret borsalarına kayıtlı olan iktisadi kıymetlerin değerlemeden evvelki son muamele gününde borsadaki muamelelerin ortalama değerlerini ifade eder.

Normal dalgalanmalar dışında fiyatlarda bariz kararsızlıklar görülen hallerde, son muamele günü yerine değerlendirme gününden önceki 30 günlük ortalama rayici esas aldirmaya Maliye Bakanlığı yetkilidir.

- **Kıst Getiri Ölçüsü:** Borsa rayicine göre değerlendirilmesi gereken menkul kıymetlerin, borsa rayicinin olmaması veya borsa rayicinin muvazaalı bir şekilde oluşturduğunun anlaşılması halinde, değerlemeye esas bedel, menkul kıymetin alış bedeline vadesinde elde edilecek gelirin (kur farkları dahil) iktisap tarihinden değerlendirme gününe kadar geçen süreye isabet eden kısmının eklenmesi suretiyle hesaplanacaktır.

4- MENKUL KIYMETLERİN DEĞERLEME İŞLEMLERİ

4.1- ALIŞ BEDELİ İLE DEĞERLENEN MENKUL KIYMETLER

- Hisse senetleri,
- Kar-zarar ortaklığı belgeleri,
- Gelir Ortaklığı senedi,
- Geçici ilmuhaberler,

- Fon portföyünün en az % 51'i Türkiye'de kurulmuş bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşan yatırım fonu katılma belgeleri,

Menkul kıymetin alış bedeline henüz vadesi gelmemiş kuponlar için ödenen tutarlar da dahildir. Ancak menkul kıymetin vadesi gelmiş kuponları hazır değer statüsünde olduğundan bunlar için ödenen bedeller menkul kıymetin alış bedeline dahil edilmeyecektir. Söz konusu kuponlar alış bedeliyle 108 no'lu hesapta muhasebeleştirilecektir.

Dönem içinde vadesi gelen kuponlar kullanılarak tahsil edilen değerler ilgili menkul kıymetin alış bedelinden düşülmeyecek doğrudan gelir kaydedilecektir.

Bu kuponların vadesi gelmiş olmakla beraber henüz tahsil edilmemiş olanlar da itibari değerle gelir kaydedilecektir. Örneğin, bir işletmenin 15.08.2005 tarihinde 15.000,00 YTL'ye özel kesim tahvili aldığını ve bu tahvilin beraberinde 30.12.2005 tarihli 3.000,00 YTL tutarında kuponu bulunduğunu kabul edelim. Bu işlemlere ilişkin muhasebe kaydı şöyle olacaktır;

- Menkul kıymet alış kaydı;

_____ 15.08.2005 _____	
111- Özel kesim tahvil	15.000,00
senet ve bonoları	
111.01.009-A işletmesi tahvili	
100-Kasa	15.000,00
Kuponlu tahvil alımı	
_____ / _____	

İşletme tarafından tahvil kuponu ilgili tarihte tahsil edilirse şu kayıt yapılacaktır;

_____ 30.12.2005 _____	
100-Kasa	3.000,00
642-Faiz Gelirleri	3.000,00
642.09.Menkul Kıy. Kupon Gelir.	
Menkul kıymet kuponu satışı	
_____ / _____	

İşletme tahvil kuponunu ilgili tarihte tahsil etmezse dönem sonunda şu kayıt yapılacaktır;

_____ 31.12.2005 _____	
108-Diğer Hazır Değerler	3.000,00
642-Faiz Gelirleri	3.000,00
642.09-Menkul Kıymet Kupon Gelirleri	
Vadesi gelen menkul kıymet kuponu gelir kaydı	
_____ / _____	

4.1.1- Hisse Senetlerinin Değerlemesi

Hisse senetleri VUK'un 279'uncu maddesi uyarınca alış bedeliyle değerlendirilecektir. Hisse senedinin Türkiye'deki veya yurt dışındaki bir şirket tarafından

ihraç edilmiş olmasının ya da Türkiye'de veya yurt dışında bir borsadan temin edilmesinin vergi kanunları yönünden değerlendirme açısından bir önemi bulunmamaktadır. Ancak, yurt dışında faaliyet gösteren bir şirketin hisse senetlerinin alış bedeli ile değerlendirilmesi için Sermaye Piyasası Kanunu'na göre kabul edilebilir bir hisse senedi olması gerekir. Her iki durumda da hisse senetleri alış bedeli ile değerlendirilir ve elde edilen kar ya da zarar hisse senedi elden çıkarıldığında hesaplanır. Bir şirketin İMKB'de işlem gören hisse senedi alındığında; dönem sonu itibariyle hisse senedinin fiyatı düşse de çıksa da borsa bedeliyle değil alış bedeliyle değerlendirme yapılacaktır.

Hisse senedi edinilmesine bağlı olarak doğan kur farkları ve kredi faizlerinin doğrudan doğruya tahakkuk ettikleri ilgili dönem giderlerine intikal ettirilmesi gerekir, hisse senetlerinin alış bedeline eklenmez.

Aynı Şirket Hisse Senetlerinin Farklı Fiyatlarla Satın Alınması Durumunda Değerleme

Bir işletmede bilanço gününde aynı neviden değişik fiyatlarla alınmış hisse senetleri bulunabilir. Bu hisse senetlerinin değerlendirilmesinde hangi yöntemin kullanılacağı Sermaye Piyasası Kurulunun Seri:XI, No 1 Tebliği'nde düzenlenmiştir. Bu tebliğe göre; menkul kıymetlerin elde etme maliyetlerinin hesaplanmasında, işletmeler hareketli ve ağırlıklı ortalama maliyet yöntemlerinden birini kullanmak ve menkul kıymetleri serileri itibariyle ayrı ayrı değerlemek zorundadırlar.

4.1.2- Yatırım Ortaklıkları Hisse Senetleri

Yatırım ortakları, sermaye piyasası araçları ile ulusal ve uluslararası borsalarda veya borsa dışı organize piyasalarda işlem gören altın ve diğer kıymetli madenler portföyü işletmek üzere anonim ortaklık şeklinde ve kayıtlı sermaye esasına göre kurulan sermaye piyasası kurumlarıdır.

Yatırım ortaklıkları anonim ortaklık şeklinde kurulduğu için, bu ortaklıkların sermayesini temsil eden hisse senetlerinin de alış bedeliyle değerlendirilmesi gerekmektedir.

4.1.3- Yatırım Fonu Katılma Belgelerinin Değerlemesi

Halktan katılma belgeleri karşılığında toplanan paralarla, belge sahipleri hesabına, riskin dağıtılması ilkesi ve inançlı mülkiyet esaslarına göre sermaye piyasası araçları, gayrimenkul, altın ve diğer kıymetli madenler portföyü işletmek amacıyla kurulan malvarlığına yatırım fonu denir. Fonun tüzel kişiliği bulunmamakla birlikte, malvarlığı kurucunun malvarlığından ayrı tutulur. Kurucular, kurdukları fonu katılma belgesi sahiplerinin haklarını koruyacak şekilde yönetmek zorundadır.

Yatırım fonu katılma belgesi, belge sahibinin kurucu ve saklayıcı kuruma karşı sahip olduğu hakları taşıyan ve fona kaç pay ile katıldığını gösteren kıymetli evrak niteliğinde bir senet olup, emre veya hamiye yazılı olarak düzenlenmesi mümkündür. Katılma belgelerinin itibari değerleri bulunmamaktadır. Bir fonun pay değeri, toplam fon değerinin tedavüldeki katılma belgelerinin kapsadığı pay sayısına bölünerek elde edilmektedir. Bu değer kurucu tarafından hesaplanmakta ve açıklanmaktadır. Katılma belgesi sahipleri de istedikleri zamanda açıklanan bu değerler üzerinden belgelerini paraya çevirebilmektedir.

VUK'un 279'uncu maddesi uyarınca, yatırım fonu katılma belgelerinin alış bedeliyle değerlendirilmesi için fon portföyünün en az % 51'i Türkiye'de kurulmuş bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşan yatırım fonu katılma belgeleri olması gerekir. Bunun haricinde kalan katılma belgelerinin ise borsa rayiciyle değerlendirilmesi gerekir. Ancak, ülkemizde yatırım fonu katılma belgeleri henüz borsada işlem görmemektedir. Bu tür kıymetlerin değeri günlük olarak bunları ihraç eden kurumlar tarafından ilan edilmekte ve istenildiğinde paraya çevrilmektedir. Bu kıymetlerin değerlendirilmesinde bunların değerlendirilme günü itibariyle kıst getirisinin dikkate alınması gerekir.

Yatırım fonu katılma belgesinin nasıl değerlendirileceğini bir örnekle açıklamak gerekirse;

(H) A.Ş. yıl içinde konfeksiyon sektörü hisse se-

netleri ağırlıklı (E) bankası Yatırım Fonu Katılma Belgelerinden pay başına 12,50 YTL olmak üzere 1000 adet satın almıştır. Söz konusu katılma belgeleri alış bedeli olan 12.500,00 YTL alış tarihi itibariyle aktifte kaydedilmiştir. Fon portföyünün % 63'ü Türkiye'de kurulmuş bulunan konfeksiyon sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin hisse senetlerinden oluşmaktadır. Yıl sonu itibariyle (E) bankası Yatırım Fonu Katılma Belgelerinin pay başına değeri 12,75 YTL olarak belirlenmiştir.

Fon portföyünün en az % 51'i Türkiye'de kurulmuş bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşması nedeniyle, yıl sonunda yapılacak değerlemede şirket, aktifine kayıtlı katılma belgelerinin alış bedeli olan 12.500,00 YTL olarak değerleyecektir.

4.1.4- Kar-Zarar Ortaklığı Belgelerinin Değerlemesi

Anonim şirketlerin, kar ve zarara ortak olmak üzere, tüm faaliyetlerinin gerektirdiği, finansman ihtiyaçları için, yurt içinde veya yurt dışında satılmak üzere, Türk Lirası ya da yabancı para üzerinden veya yabancı paraya endekli olmak üzere ihraç ettikleri menkul kıymetlerdir.

Anonim şirketler, ihraç edecekleri kar zarar ortaklığı belgelerinin üzerine, "kar ve zarara katılacağı ve bu belgelere kar garantisi verilemeyeceği" ibarelerini açıkça yazmalıdırlar.

VUK'un 279'uncu maddesinde, getirisi ihraç edenin kar ve zararına bağlı olarak doğan ve değerlendirilme günü itibariyle hesaplanması mümkün olmayan menkul kıymetlerin alış bedeli ile değerlendirileceği belirtilmiştir.

Kar-zarar ortaklığı belgelerinin getirileri ihraç edenin kar ve zararına bağlı olarak doğmakta ve değerlendirilme günü itibariyle hesaplanamamaktadır. Bu nedenle, söz konusu menkul kıymetlerin geçici vergi dönemlerine ilişkin kazancın tespitinde de alış bedeli ile değerlendirilmesi gerekir.

4.2- BORSA RAYİCİ İLE DEĞERLENEN MENKUL KIYMETLER

Borsa rayici ile değ erlenen menkul kıymetleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- Tahviller, - Finansman Bonoları,
- Hazine Bonoları, - Banka Garantili Bonolar,
- Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler, - D e v l e t Tahvilleri,
- Konut Sertifikaları, - İpotekli Borç Senetleri,
- Fon portföyünün % 51'i Türkiye'de kurulmuş bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşmayan yatırım fonu katılma belgeleri,

Değerleme yapılacak menkul kıymetlerin yurt içinde borsada işlem görmekle birlikte yurt dışındaki bir borsada işlem görmesi durumunda değerlemeye işlem gördüğü borsadaki rayiç esas alınır. Bu durumda, değerleme günündeki işlem gördüğü borsadaki rayiç bedel değerlemeye esas alınmak üzere Maliye Bakanlığı tarafından belirlenen kurlar ile Türk Lirasına çevrilir. Değerleme gününde Maliye Bakanlığı tarafından bir kur belirlemesi yapılmamış ise değerleme T.C. Merkez Bankasının döviz alış kuru ile yapılır.

Değerleme yapılacak menkul kıymetin hem Türkiye'de borsada hem de yurt dışındaki borsalarda işlem gören bir menkul kıymet olması durumunda, Türkiye'deki borsa rayicinin esas alınması gerekir. Aksi takdirde kıst getiri veya alış bedeli dikkate alınmalıdır.

4.2.1- Devlet Tahvili ve Hazine Bonolarının Değerlemesi

Devlet iç borçlanma senetlerinden, vadesi 1 yıldan daha az olanlar hazine bonusu, bir yıldan çok olanlar ise devlet tahvili olarak tanımlanmaktadır.

Hazine bonolarında kupon bulunmaz. Bunlar iskonto esasına göre ihraç edilmektedir. Bononun üzerinde gösterilen tutar vade sonunda anapara ve faiz dahil ödenecek parayı gösterir. Bu nedenle de hazine bonolarında getiri sabittir ve önceden hesaplanabilir.

Devlet tahvilinin üzerinde yazılı değer fiilen borçlanılan tutarı gösterir. Ödeme planına göre

borçlanılan tutar üzerinden, kupon karşılığı dönemler itibariyle faiz ödemesi yapılır. Devlet tahvillerinin de getirisi sabittir ve önceden hesaplanabilir.

Devlet tahvili ve hazine bonoları İMKB'de işlem gördükleri için, bunların borsa rayici bulunmaktadır. Bu sebeple devlet tahvili ve hazine bonolarının değerlemesi borsa rayicine göre yapılır.

Ancak borsada işlem görmeyen Devlet Tahvilleri ve Hazine Bonoları T.C.Merkez Bankası bünyesinde de alım-satım piyasası bulunmakta olup, bu kıymetler için T.C. Merkez Bankasınca gösterge niteliğinde değerler açıklanmakta ve bu değerler ertesi günkü Resmi Gazetede yayımlanmaktadır.

Örnek 1: (H) A.Ş. yıl içinde nominal bedeli 20.000,00 YTL olan 180 gün vadeli hazine bonusu iskonto edilmiş bedelle 15.000,00 YTL'ye satın almıştır. Vade sonunda hazine bonusu karşılığında alınacak tutar 20.000,00 YTL'dir. Söz konusu hazine bonusunun yıl sonu itibariyle İMKB'de işlem gördüğü ortalama fiyat 16.500,00 YTL olarak gerçekleşmiştir.

Buna göre, yıl sonunda bu hazine bonusu rayicine göre 16.500,00 YTL olarak değerlendirilecektir. Hazine bonusunun yıl sonu itibariyle İMKB'deki değeri ile alış bedeli arasındaki fark (16.500,00 – 15.000,00 =)1.500,00 YTL'dir. Ortaya çıkan bu tutarın, mükellefin yıllık kurum kazancına ilave edilmesi gerekir.

Örnek 2: Bir işletmenin elinde 2005 vadeli 5.000,00 YTL tutarında Hazine Bonusu ve 25,00 YTL/Adet bedelle aldığı 50 adet yatırım fonu katılma belgesi bulunduğunu; hazine bonusunun dönem sonu borsa rayicinin 6.250,00 YTL olduğunu, birim fon değerinin de 30,00 YTL olduğunu kabul edelim. Bu durumda dönem sonu değerlemesi şu şekildedir;

Hazine Bonusu değer artışı

(6.250,00-5.000,00=) 1.250,00 YTL

Fon değer artışı

[(30,00-25,00=5,00)*50=] 250,00 YTL

Dönem sonu değerlendirme muhasebe kaydı şöyle olacaktır;

31.12.2005

112-Kamu Kesimi Tahvil	1.250,00
Senet ve Bonoları	
112.03.002.... tarihli hazine bonosu	
111-Kamu Kesimi Tahvil	250,00
Senet ve Bonoları	
111.01.000-A bank yat. Fon kat. Bel.	
642 Faiz Gelirleri	1.500,00
Dönem sonu menkul kıymet değerlemesi	

4.2.2- Varlığa Dayalı Menkul Kıymetlerin Değerlemesi

SPK tarafından yayımlanan III/14 Seri No.lu Genel Tebliğ'de varlığa dayalı menkul kıymetlerle ilgili ayrıntılı açıklamalar yapılmıştır. Varlığa dayalı menkul kıymetler, finans ortaklıkları, bankalar, finansman şirketleri ve finansal kiralamaya yetkili kuruluşların, kendi ticari işlemlerinden doğmuş alacakları veya SPK mevzuatı çerçevesinde temellük eden alacaklar karşılığında çıkardıkları menkul kıymetlerdir.

213 sayılı VUK'un 4369 sayılı Kanun ile değiştirilen 279'uncu maddesine göre, varlığa dayalı menkul kıymetlerin borsa rayicine göre değerlendirilmesi gerekirken, ülkemizde varlığa dayalı menkul kıymetler borsada işlem görmediklerinden, borsa rayici ile değerlendirilmeyeceklerdir. Borsada işlem görmeyen varlığa dayalı menkul kıymetler ilgili döneme isabet eden kıst getirilerinin hesaplanarak alış bedeline eklenmesi suretiyle değerlemeye esas alınacaktır. Alış bedeline ilave edilen ilgili döneme ait getiri aynı zamanda bu dönemde elde edilen geliri oluşturacaktır ve ilgili gelir hesaplarında izlenecektir.

Bu değerlendirme işlemi geçici vergi dönemlerinde de uygulanmaktadır.

4.2.3- Finansman Bonolarının Değerlemesi

Finansman bonolarının ihraç koşulları Sermaye Piyasası Kurulu'nun 111/13 Seri No'lu Tebliği ile

düzenlenmiştir. Finansman bonoları, ihraççıların borçlu sıfatıyla düzenleyip ihraç ederek sattıkları emre veya hamiline yazılı menkul kıymet niteliğindeki kıymetli evraktır. Finansman bonolarının vadesi 60 günden az, 720 günden fazla olmamak üzere ihraççı tarafından belirlenir ve iskontolu olarak satışa sunulur. Vadenin başlangıç tarihi, finansman bonosunun satışa sunulduğu ilk gündür. Finansman bonolarının nominal değeri; ana para ile faizi içermekte olup, vadenin _'ünü geçmeyecek satış süresi içinde her gün, iskonto esasına göre hesaplanan değer üzerinden satılmaktadır.

Finansman bonoları da, VUK'un 279'uncu maddesi uyarınca borsa rayici ile değerlendirilmektedir. İMKB Tahvil ve Bono Piyasası Yönetmeliği'nin 2'nci maddesine göre, finansman bonoları İMKB'de işlem görecektir. Ancak, İMKB'de fiilen işlem görmeyen finansman bonolarının, borsa rayici bulunmadığından, değerlendirme günü itibarıyla kıst getiri ölçüsü esas alınmak suretiyle dönem hesaplanması ve kar/zarar hesabına yansıtılması gerekmektedir.

4.3- KIST GETİRİ ESASINA GÖRE DEĞERLENECEK MENKUL KIYMETLER

Borsa rayici ile değerlendirilmesi mümkün olmayan veya borsa rayicinin oluşmasında muvazaa olması durumunda menkul kıymetler kıst getirileri hesaplanmak suretiyle değerlendirilecektir. Kıst getiri, ilgili menkul kıymetin alış bedeline cari dönem içerisinde kalan süreye isabet eden kar kısmının eklenmesi suretiyle hesaplanır.

Kıst getirisi hesaplanmak suretiyle değerlendirilecek bazı menkul kıymetler şunlardır; alış bedeliyle değerlendirilemeyen yatırım fonları, özel sektör tahvilleri, finansman bonoları, banka bonoları ve banka garantili bonolar, varlığa dayalı menkul kıymetler (VDMK), eurobondlar ile gelir ortaklığı senetleri.

VUK'un 279'uncu maddesi gereğince, vergi matrahlarının tespitinde aşağıda izah edilen menkul kıymetlerin borsa rayiciyle değerlendirilmesi mümkün olmadığı için bu menkul kıymetlerin, ilgili döneme isabet eden kıst getirilerinin hesaplanarak alış bedeline eklenmesi suretiyle değerlemeye esas alınması

gerekmektedir. Değerleme günü itibariyle getirisi hesaplanarak değerlendirilecek menkul kıymetlerin yabancı para üzerinden veya yabancı paraya endeksli olarak ihraç edilmiş olmaları halinde, değerlendirme gününde bunların kur farklarının da kıst getiriye dahil edilmesi gerekir. Ayrıca değerlendirilecek menkul kıymetin enflasyona endeksli olarak ihraç edilmiş olması halinde menkul kıymet enflasyon oranında artırılarak, vadede elde edilecek gelirin iktisap tarihinden değerlendirme gününe kadar geçen süreye isabet eden kısmı hesaplanan menkul kıymet değerine eklenmesi gerekir.

4.3.1- Özel Sektör Tahvillerinin Değerlemesi

Anonim şirketler finansman ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla itibari kıymetleri eşit ve ibareleri aynı olmak üzere çıkardıkları borç senetlerine tahvil denilmektedir. Kamu kuruluşlarının çıkardığı tahviller haricinde kalan bütün tahvillerin ihracı için Sermaye Piyasası Kanunu'nda öngörülen düzenlemelere uyulması zorunludur.

Tahvillerin faiz ödemeleri yıllık, 6 aylık veya 3 aylık kuponlara bağlı olarak yapılabilmektedir. Tahvilden elde edilecek getiri sabit olabileceği gibi faiz oranı belirli bir değişkene de bağlanabilmektedir.

4.3.2- Banka Bonoları ve Banka Garantili Bonoların Değerlemesi

Yatırım ve kalkınma bankaları ile anonim şirketlerin finansman gereksinimlerini karşılamak üzere, ihtiyaç duydukları ölçüde ihdas edilen bonolardır. Bunlar seri halde çıkarılmazlar ve dönemsel gelir getirmezler. Halka arzedilmeleri söz konusu olmaz. Daha çok ikili ilişkiler çerçevesinde büyük miktarlarda çıkarılır ve belirli yerlere plase edilir. Tahvilden farklı olarak, bunların ihracındaki formalite daha azdır ve vade yapıları açısından daha esneklerdir. Bunların üzerinde yazılı olan nominal bedel, anapara ve faizi kapsamaktadır. Satış sırasında bu bedel iskonto edilir ve iskontodan sonra tahsil edilen tutar borçlanılan tutarı gösterir. Bu tür menkul kıymetlerden elde edilen getiri sabittir.

4.3.3- Eurobondların Değerlemesi

Çok uluslu bankalar ile güvence veren diğer kurumların oluşturduğu sendikasyonla, tahvili çıkaran ülkenin dışında diğer ülkelere satılmak üzere çıkarılan tahvillere eurobond denilmektedir. Bu tahvilleri çıkaran ülkeler böylece uluslararası piyasalardan finansman gereksinimlerini karşılamaktadır.

Söz konusu eurobondlar yurt dışındaki kişilere satılmak için çıkarılmakla birlikte, yurt içindeki yerleşik kişi veya kurumların da eurobond almaları mümkündür. Eurobondlar İMKB'de Uluslararası Tahvil ve Bono Piyasası'nda bir zamanlar düşük hacimli de olsa işlem görmüşlerdir. Ancak Mayıs 2002'den bu yana bu piyasada aktif olarak işlem yapılmadığından eurobondların borsa rayici oluşmamaktadır. Dolayısıyla ilgili döneme isabet eden kıst getirilerinin hesaplanarak alış bedeline eklenmesi suretiyle değerlemeye esas alınması gerekir. Yabancı para cinsinden olan eurobondların dönem sonunda değerlendirilmesinde ortaya çıkacak olan kur farkının da hesaplanarak değerlemede dikkate alınması gerekmektedir.

4.3.4- Gelir Ortaklığı Senetlerinin Değerlemesi

Gelir ortaklığı senetleri, köprü, baraj, elektrik santrali, karayolu, demiryolu, sivil kullanıma yönelik deniz ve hava limanları gibi kıymetlerden kamu kurum ve kuruluşlarına ait olanların gelirlerine ortaklık hakkı veren senetlerdir. Gelir ortaklığı senetleri istenildiği zaman paraya çevrilebilme özelliğine haizdir. Vadeleri genelde 3 veya 5 yıldır. Bu senetler, genellikle başlangıç itibariyle ne kadar gelir sağlayacağı belli olmayan, Kamu Ortaklığı İdaresi tarafından üçer aylık dönemlerde bu tür kağıtların gelirlerine dönük hesaplamalar yapılan ve ödenme tarihlerinde ödenmenin yapıldığı bankalarda değerleri belirlenmiş olarak ilgisine getirisi ödenen kıymetli evraktır. Bu durumda gelir ortaklığı senetlerinin değerleri, değerlendirme günü itibariyle ilgili bankadan veya Kamu Ortaklığı İdaresi'nden öğrenilerek kıst getiri esasına göre değerlendirileceklerdir. Döviz cinsinden veya dövizde endeksli olarak ihraç edilen bu menkul kıymetlerin edinme tarihinden değerlendirme

gününe kadar oluşan kur farkları da değerlemede dikkate alınacaktır.

5- ÖZELLİK ARZEDEN DURUMLAR

5.1- Repo, Ters Repo İşlemlerinde Değerleme

Maliye Bakanlığı 67 seri no'lu KV Genel Tebliği'nin "Repo ve Ters Repo İşlemlerinde ve Vadeli Mevduat Hesaplarında Değerleme" başlıklı 7. bölümünde, repo ve ters repoya konu olan menkul kıymetleri geri almakla yükümlü olan tarafın VUK'un 279'uncu maddesi çerçevesinde değerleme işlemine tabi tutması gerektiği belirtilmiştir. Bu konuda Danıştay Vergi Dava Daireleri 03.05.2002 tarih ve E.2002/100 ve K.2002/229 sayılı kararı ile "67 seri nolu KVK Genel Tebliği'nin 7'inci bölümünün 3'üncü paragrafında repoya konu menkul kıymetlerin her zaman menkul kıymeti geri almakla yükümlü olan tarafından değerlendirme işlemine tabi tutulacağı" belirtilmiştir.

Anılan tebliğde, vadesi değerlendirme gününden sonra gelen repo ve ters repo işlemleri ile ilgili olarak değerlendirme gününe kadar tahakkuk eden faiz tutarının, ticari kazancın tespitinde repoya taraf olanlarca gelir veya gider olarak dikkate alınması ilkesi benimsenmiştir.

Buna göre, repo ve ters repo işlemine konu menkul kıymetlerin bilanço günü itibarıyla geri dönüşü gerçekleşmemiş ise, mali karın tespiti açısından ilgili menkul kıymetlerin ve repo yoluyla borçlanmanın faizinin değerlemeye tabi tutulması gerekmektedir.

Tebliğdeki bu açıklamaya göre repo, karşılığında teminat olarak menkul kıymet verilen borç/kredi alışı, ters repo ise menkul kıymet teminatı karşılığında borç/kredi verilmesi olarak kabul edilmektedir. İşlem de, vade ve faiz oranı da belli olduğundan, değerlendirme günü itibarıyla o güne kadar işlemiş faizin gelir ve gider olarak kabulü ile VUK'un 279'uncu maddesine göre değerlemesinin menkul kıymeti geri almakla yükümlü olan tarafından yapılması gerektiği öngörülmüştür.

Repo ve ters repo işlemlerinde menkul kıymeti geri almakla yükümlü olanlar değerlendirme günü itiba-

riyle kıst getiri hesaplamak suretiyle değerlendirme yapacaktır.

Örnek; 12.08.2005 tarihinde vadesiz mevduat hesabındaki 12.000,00 YTL 10 gün süre ile repo yapılmıştır. Repo işlemi sonucunda 900,00 YTL gelir elde edilmiş, bu gelir üzerinden GVK'nın 94'üncü maddesi uyarınca 138,00 YTL vergi kesintisi yapılmıştır.

- Repo Yapılmasında Mülkiyetin Bankaya Ait Olması Halinde;

_____12.08.2005_____

102.Bankalar 12.000,00

102.02.Repo İşlemleri

102.Bankalar 12.000,00

102.01.Vadesiz Mevduat

Vadesiz mevduattaki paranın repo yapılması

_____ / _____

_____22.08.2005_____

102.Bankalar 12.762,00

102.01.Vadesiz Mevduat

193.Peşin Öd.Vergiler ve Fonlar 138,00

193.01.GVK

102.Bankalar 12.000,00

102.02.Repo İşlemleri

642.Faiz Gelirleri 900,00

642.02.Repo Faizi

Repo dönüşü, faiz geliri elde edilmesi

_____ / _____

- Repo Yapılmasında Mülkiyetin İşletmeye Ait Olması Halinde;

_____12.08.2005_____

112.Kamu Kes. Tah. Sen. Ve Bonoları 12.000,00

112.02 Repo Edilen Men. Kıy.

102.Bankalar 12.000,00

102.01 Vadesiz Mevduat	
Vadesiz mevduattaki paranın repoya yatırılması	
_____ / _____	
_____ 22.08.2005 _____	
102.Bankalar	12.762,00
102.01 Vadesiz Mevduat	
193 Peşin Öd.Vergiler ve Fonlar	138,00
193.01.GVK	
112.Kamu Kes. Tah. Sen. Ve Bonoları	12.000,00
112.02 Repo Edilen Men. Kıy.	
645.Menkul Kıymet Satış Karları	900,00
Repo dönüşü faiz geliri elde edilmesi	
_____ / _____	

5.2- Bedelsiz İktisap Edilen Hisse Senetlerinin Değerlemesi

Anonim şirketlerin TTK ve vergi kanunlarından kaynaklanan ihtiyat ve fonları ile karlarının, sermayeye ilavesi sonucunda ortaklarına bedelsiz olarak dağıttıkları hisse senetleri bulunmaktadır. Bu şekilde bedelsiz iktisap edilen hisse senetleri itibari değerle (nominal bedelle) değerlendirilir.

Bedelsiz iktisap edilen hisse senetleri bir taraftan aktifteki ilgili menkul kıymetler hesabına borç kaydedilirken, diğer taraftan pasifteki sermaye yedekleri hesabında açılacak bir fon hesabına da alacak kaydedilmektedir.

Dönem içinde bedelsiz iktisap edilen bu hisse senetlerinin itibari değerleri, onların alış bedeli yerine geçecektir. Dolayısıyla da dönem sonunda değerlendirilecek olduğunda bu hisse senetleri diğer hisse senetleri gibi alış bedeliyle değerlendirileceklerinden, yıl sonunda değerlemeden kaynaklanan bir değer artışı görülmeyecektir. Sadece bedelsiz iktisap edilen hisse senetlerinin satılması durumunda satış bedeli ile alış bedeli (itibari bedel/ nominal bedel) arasındaki olumlu farklar gelir kaydedilecektir.

5.3- Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna Devredilen Bankalara Ait Hisse Senetlerinin Değerlemesi

5411 sayılı Bankalar Kanunu'nun 67'nci maddesinde, bankalar tarafından önlem alınması gerektiren haller belirlenmiş ve devamı maddelerde alınacak düzeltici, iyileştirici ve kısıtlayıcı önlemlere yer verilmiştir. Anılan Kanun'un 71'inci maddesi de "faaliyet izninin kaldırılması ve fona devir" başlığı altında düzenlenmiştir. Buna göre, yapılan denetlemeler sonucunda bir bankayla ilgili olarak;

- Bu Kanunun 70'inci maddesi kapsamında alınması istenen kısıtlayıcı tedbirlerin kurul tarafından verilen süre içerisinde ya da her halükarda en geç oniki ay içinde kısmen ya da tamamen alınmaması ya da bu tedbirleri kısmen veya tamamen almış olmasına rağmen, mali bünyesinin güçlendirilmesine imkan bulunmadığı veya bu tedbirler alınmış olsa dahi mali bünyesinin güçlendirilmeyeceğinin tespit edilmesi,

-Faaliyetine devamının mevduat ve katılım fonu sahiplerinin hakları ve mali sistemin güven ve istikrarı bakımından tehlike arz ettiğinin ortaya çıkması,

-Yükümlülüklerini vadesinde yerine getiremediğinin tespit edilmesi,

-Yükümlülüklerinin toplam değerinin varlıklarının toplam değerini aşması,

-Hakim ortaklarının veya yöneticilerinin, banka kaynaklarını, bankanın emin bir şekilde çalışmasını tehlikeye düşürecek biçimde doğrudan veya dolaylı veya dolanlı olarak kendi lehlerine kullanması veya dolanlı olarak kaynak kullanılması ve bankayı bu suretle zarara uğratması, hallerinden bir veya birkaçının varlığı durumunda Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu en az beş üyesinin aynı yöndeki oyuyla alınan kararla bankanın faaliyet iznini kaldırmaya ya da mevduat ve katılım bankalarının temettü hariç ortaklık hakları ile yönetim ve denetimini, zararın mevcut ortakların sermayesinden indirilmesi kaydıyla kısmen veya tamamen devri, satışı veya birleştirilmesi amacıyla Fona devretmeye yetkilidir.

Bu madde kapsamında alınan Kurul kararları Resmi Gazete'de yayımlanır. Yayımlanma tarihi ilgililer bakımından tebliğ tarihi olarak kabul edilir.

5411 sayılı Bankalar Kanunu'nun 71/1-e bendi hükümlerine göre, Fona devredilen bankaların hakim ortakları ve yöneticileri, kullandıkları kaynakları ve bu suretle uğranılan zararları Fon tarafından verilecek süre içerisinde iade ve tazmin etmekle mükelleftir. Bankanın fona devrinden sonra fon tarafından verilecek süre içerisinde kullanılan kaynakların ve bu suretle uğranılan zararın iade ve tazmin edilmemesi veya Fon tarafından uygun görülecek biçiminde teminatlandırılmaması veya bu ortaklara ait hisselerin Fon tarafından verilecek süre içinde üçüncü kişilere devredilmemesi halinde bu zarar veya kullanılan kaynakların miktarı dikkate alınmaksızın ortaklara ait hisseler başkaca bir işleme gerek kalmadan Fona intikal eder.

Bankanın tüm hisse senetleri, bu hisse senetlerinin Fona intikal ettiği yönündeki BDDK kararının Resmi Gazete'de yayımlandığı tarih itibarıyla sıfır (0) değerine iner. Bu tarihten itibaren bu hisse senetlerinin eski sahipleri açısından tüm değerleri artık sıfırdır (0). Dolayısıyla Fona devredilen bir bankanın hisse senetlerini aktiflerinde bulunduran işletmeler, ilgili kararın yayımlandığı tarih itibarıyla hisse senetlerini tamamen zarar kaydetmek suretiyle aktiflerinden çıkarabileceklerdir.

6- SONUÇ

Vergi Usul Kanunu'nun 258'inci maddesinde değerlemenin tanımı yapılarak, aynı kanunun 279'uncu maddesinde iktisadi işletmelere dahil menkul kıymetlerin ne şekilde değerlendirileceği belirtilmiştir.

Konumuz itibarıyla menkul kıymetin tanımı yapılarak belli başlı menkul kıymet türlerine değinildikten sonra VUK'un 279'uncu maddesinden hareketle değerlendirme ölçüsü bazında menkul kıymetlerin nasıl değerlendirileceği ayrıntılı olarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Ayrıca özellik arz eden repo ve ters repo işlemlerinin menkul kıymeti geri almakla yükümlü olan tarafından kıst getiri esasına göre değerlendirileceği örneklerle birlikte açıklanmış olup, bedelsiz iktisap edilen hisse senetlerinin itibari değerle, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredilen bankalara ait hisse senetlerinin ise sıfır bedelle değerlendirileceği hususlarına da kısaca yer verilmiştir.

Yararlanılan Kaynaklar

- 213 sayılı Vergi Usul Kanunu
- 2006 yılı Beyanname Düzenleme Kılavuzu, Hesap Uzmanları Derneği Yayını
- YILMAZ Kazım , E.Baş Hesap Uzmanı, VUK, GVK, KVK ve KDVK açısından Değerleme,
- PEHLİVAN Yafes; Menkul Kıymetlerin Değerlemesi, Vergi Raporu, Yıl:24, Sayı:79
- GÜZELDAL Ömer; Menkul Kıymetlerin Değerlemesi, Vergi Dünyası, Sayı:292, Aralık 2005
- YÜKSEL Volkan; Menkul Kıymetlerin Değerlemesi, Maliye Postası Dergisi, 1 Aralık 2003
- EROL Ahmet - YILDIRIM A. Ercan "Repo ve ters işlemlerinin vergilendirilmesi" Yaklaşım sayı:110
- Maliye Postası 2005 Yıl Sonu İşlemleri Envanter/Değerleme
- Maliye Postası Dönem Sonu İşlemleri, 15 Aralık 2000
- Yaklaşım 2005 Yılı Dönem Sonu İşlemleri
- Maliye ve Sigorta Yorumları, Dönem Sonu İşlemleri